

1986—1990 чылдарда болгаш 2000 чылга чедир үедде СССР-ниң экономикактиг база социал хөгжүлдениң кол угуламышкынар

Бүдүрүлгениң кол фондустары ажалдаарың экижидер, күчүрүлгө болгаш дерижидер дозуу-биле ажалдаарың хандылар, фонд ажалдаарың угулганың чедир алыр.

Эртем-техниктиг депшилген бүтү хөгжүлгө-биле дүргөдери, чер болганыңа оң түнелдери бүдүрүлгө болгаш өргөс башкарылгала, хандылар адырыңа болгаш амы-дыралга ажалдаарың хандылар.

Улус ажал-агының эртемниң, техниканың болгаш технологияны мурунку өдүрүлгө-биле ажалдаарың депшилген боттадылар чорударың социализмге таарың чадарың болгаш методтары дүңгүн ажалдаар. Эртемниң болгаш бүдүрүлгениң ийгерилгени күнүлдери, эртем-ажылышкынырың, техниктиг чад түндери болгаш чогадыларың организастарың экижидер болгаш оларың ажалдаар кылырың база улус ажал-агының шындык азырың хуулаарың кызылар.

Продукцияны болгаш ачы-дуза чедирлелгениң шыңарың ады-чүртүң болгаш делегейиң эң эки чедирлелгениң денилгени, чедир көдүр.

Чүртүң улус ажал-агының чалгыс аай комплексниң шыңары болгаш пропорционалдыг хөгжүрүң база оң бүтү ажалдаарың адырыңа ажалың харылаарың хандылар. Улус ажал-агының структуралыг депшилген өскерилгелери боттадылар чорудар.

Эртем-техниктиг депшилген болгаш социал сорулгаларың шындыгың тодарың турар адырың болгаш бүдүрүлгелери мурунгалар темпелер-биле хөгжүдүр.

Улетпүр продукцияның хемчээли 2-ден эвээр эвес катал уагыттар.

Чүртүң экономикаың, фундаментиң, улус ажал-агының бүдүрүлгө чедирлелгениң хандыларың үндүлгө болгаш адырыңың чалгыс чок бижылар.

Машина туурушкунуң хөгжүлдениң ады-чүртүң. Кы-ды угулгун турар продукцияның техниктиг денилгени үндүлгө-биле бижылар боттадылар. Күш-ажылың бүдүрүлгө-лүң үй катал бижылар болгаш оң байдалдарың экижидер, материалдыг чарыдаларың боттуу-биле кызылар арганы бижы чад хандыларың техникаың тургузарың болгаш кыды үндүрүңиң ийгерилгени алымы хандылар. Машина туу-дүшкүңүң бүдүрүлгө-биле материалдыг болгаш эртем-техниктиг базаның бижылар.

Овазы-энергетиктиг комплексти улус ажалың кызылар хөгжүдүр. СССР-ниң Энергетика программаның боттадылар, чүртүң овазы-энергетиктиг балансың экижидер сорулга-биле атомук энергетика станцияларың электр энергияың бүдүрү үндүрүңи 5—7-ден эвээр эвес катал база чад тыны-жың—1.6—1.8 катал уагыттар. Энергияың катал тургу-туу чад үндүрүңиң болгаш ийги энергетиктиг кура-лыңарың калбаа-биле ажалдаар.

СССР-ниң улус ажал-агының химиясыңың Комплек-стиг программаның боттадылар чорудар. Металлургияга болгаш конструктивтег материалдарың бүдүрү турар өске-даа адыралга шыңар талазы-биле ханы өскерилгелери хандылар. Металл продукцияның эң-ке камналыг хандыларын, шуут чад химиктиг, тууду болгаш депшилген өске-даа материалдарың ассортиментиң калбарты, ошолуң кыды үндүрүңи көвүдүр.

Чүртүң калбаа ажал-агы продукцияның хөгжүлдениң материал-дузуу-биле хандыларын, калбаа ажал-агының материал-техниктиг базаның улус ажал-агының болгаш калбаа социал эде тургузарыңа СССР-ниң Аш-чөм программаның адыңа угулганыңың чалгыс чок боттадылар чорудар. Агроцетур комплексниң адырыңың дүңгө болгаш пропорционалдыг хөгжүрүң боттадылар, ол сорул-галарың көдүрүңи курадыларын бүтү хандыларын ажалыңың бижылар. Калбаа ажал-агының комплекстиг меха-низастарың, химияның, электрэнергияны, черлери меллорастарың, интенсифик технологиялары калбаа-биле ажалдаарың арганыңа индустриалдыг базаже шилчелери доозар. Калбаа ажал-агының бүтү курады-ларың дүңгүнүң болгаш мал ажалыңың продуктуулуңа дика эвээр чедир алыр, калбаа ажал-агы бүдүрүлгө-лүң бижы туруштуу хандылар, оң бойдуу-кыямат байдала-рыңа хандыларын эң эвээр болуруңа чедир.

Чонук хергелгэ барааның бүдүрүң болгаш ачы-ду-за чедирлелгени адырың хөгжүлдениң Комплекстиг про-грамманы боттадылар. Аш-чөм эвес барааның кыды үндү-рүңи 1.8—1.9 каталдан эвээр эвес, чоң ачы-дуза чедир-лелгени хемчээли 2.1—2.3 катал уагыттар.

Капитал туудуңу шыңар талазы-биле чад денилгени кө-

III. 1986—1990 чылдарда СССР-ниң экономикактиг болгаш социал хөгжүлдениң кол сорулгалары

Келер он беш чылда стратегтиг сорулгалары боттады-ларыңа эң чутула роль он ийги беш чылга ошолуң турар. Он чүртүң экономикактиг болгаш социал хөгжүлдениң кол угуламышкыныраңа эргилгени беш чыл болур ужурут.

Он ийги беш чылдың кол сорулгазы болза эртем-тех-никтиг депшилгени дүргөдериң, бүдүрүлгениң техниктиг эде дерижидер болгаш чарыдалыңа, тургустуңа бүдү-рүлгө күчүң интенсифик ажалдаарыңа, эргелес башка-рылгала денилгени, ажал-агы механизмиң сайыраңгайың-дарыңа денилгени, экономика хөгжүлдениң темпелериң бол-гаш ажалың чоруду бижылар база анал үндүлгө, совет улустуң чатай чоруду улам бижылар чедир алыр болур.

Он ийги беш чылда хандыларын ажалдаарың экижидер-биле, улус ажал-агының бүтү адырыңың шыңарыңа чүртүң чедир алыр болгаш чүртүң камгаларың арганы чотур денилгени тургузарыңа болгаш хандылар хай сорулгаларың чад угулганы шындыгыңа негетиниң турар.

Он ийги беш чылдың кол сорулгазы барымдалаа: хергелгэ болгаш мөөнүзүңгө ажалдаар национал сорулгазы 19—22 чүтүр эвээр. Оон немелде өздүлгө дозуу-биле күш-ажылың бүдүрүлгө-биле бижыларын күсөл, бижы хандылар. Нитилел продуктууңуң материал чарыдал-гыңа 4—5 хуу курадылар, национал сорулгазың энергия чарыдалыңа 7—9 хуу, металл чарыдалыңа 15 хуу эвээрлер.

Улетпүр продукцияны кыды үндүрүңи 21—24 хуу, оон ийгиңде бүдүрүлгө чедирлелгениң өскерилгелери 20—23 хуу болгаш хергелгэ чүдүлгө (КБ) чад—22—25 хуу эвээр.

Улетпүрүң болбазыраал адырыңа мурун турар тем-пелер-биле хөгжүдүр. Ол адыралга продукция бүдүрүлгө-лүң хемчээли 25—28 хуу көвүдүлгө, ошолуңа, чиг эң ады-ларың продукцияны кыды үндүрүңи 11—13 хуу уагы-тылар. Колдуңа ошолуңа энергетиктиг курадыларын кам-налыңың, атомук энергетикаың, газ улетпүрүң болгаш ажал-агы бижы хандылар чадарың дүңгө хөгжүлдениң күсөл-биле чүртүң ошолуңа чүдүлгө болгаш энергия угул-ганы турар хергелгени хандылар.

Машина туудушкунуң хөгжүлдени дүргөдери, оон техниктиг денилгени бижылар. Металлургияны эде тургузары-ның болгаш чарыдалыңа талазы-биле хуула адылганы программаны боттадылар. Улус ажал-агының химия-ның болгаш электрэнергияны темпелери бижылар.

СССР-ниң Аш-чөм программаның боттадылар, агро-цетур комплексниң адырыңың балансыңа таарың хөг-жүлдени, ошолуңа көдүрүңи курадыларын ажалдаарың ажалыңың адырыңа бижылар хандылар.

Капитал салымшының камналыңың мурундала ажал-агы бүдүрүлгө-лүң чарыдалыңа болгаш техника-биле эде дерижидер ажалдаар, ошолуңа ол сорулгаларыңа чүтүң бүдү-рүлгө, туудуңа 50 хуу чедир уагыттар. Тууду бүдүрүлгө-лүң улам-на индустриалдыг чедирлелгени угуламышкыны чалгыс чок боттадылар чорудар.

Бүдүрүлгө инфраструктураның адырыңа комплекстиг хөгжүдүр. Сөөктүлгө болгаш хандыларын өске-даа хандыларын улус ажал-агының база чүртүң чонук хергелгелери хандыларын экижидер.

Эртемниң болгаш техниканың чедирлелгени калбаа-биле ажалдаарыңа, бүдүрүлгениң структуралыг болгаш органи-застарыңа депшилген өскерилгелери боттадыларынга, күш-ажыл, технология болгаш күрүңе салгыла-чуруму бижылар үндүлгө, бүдүрүлгениң интенсификацияга үндүлгө өскерилгени чедир алыр. Бижы эвээрде эвээр ажал-агы дерижидер депшилгени, бижы бүдүрүлгө дерижидер ажалдаар улам дүңгө болур тургаш, бүдүрүлгө аппаратың чарыдалыңа дүргөдери, бүдүрүлгө кол фондустарыңа бүтү-лүң ийги интенсификацияны чорудар. Оларың ажалдаа-рыңа чүтүң бижылар ажал чарыдалыңа. Он бери беш чыл-биле денилгени, бүдүрүлгени эргилгени, кол фондустары-ның ажалдаарың тургустуңа хемчээли 2-ден эвээр эвес ка-

лур. Тууду бүдүрүлгө-лүң үндүлгө-биле экижидер, ажал-агының шыңарыңа ажалдаарың болгаш үндүлгө чедирлелгени чедир алыр, депшилгени методтары ийгерилгени шындык, туудуңу организастарың сайыраңгайыңа, төлөвлөлө шындыкларың ажалыңың бижылар. Чооку он чылдарда объектилерин туудуңуң болгаш чарыдалыңа хуулаарың 1.5—2 катал кызылар.

Транспортту, электр, нефть, газ-биле хандыларын, ха-рылааны, материал-техниктиг хандыларга системаның бол-гаш бүдүрүлгө инфраструктураның өске-даа адыралың чад техниктиг үндүлгө дүргөдери хөгжүдүр.

Бүтү эвээрлелгени республикаларын депшилгени эконо-миктиг болгаш социал хөгжүлдени хандылар. Бүдүрүлгө күчүң болгаш тургузарың сайыраңгайыңа. Республи-каларын хуулаа экономикаың районнарың ажал-агының хөгжүлдениң комплекстиг болгаш специализа-цияның күнүлдери, чүртүң чад аай улус ажал-агың комплекстиг бижыларынга болгаш социал сорул-галарың шындыкларың оларын салымшыны уагыттар.

Даштык чүртүң-биле салгы-экономика, эртем-техника харылаарың болгаш курады талазы-биле сорулгазы калбаа талага ажалың чорук үндүлгө хандылар. Күш-ажылың чүртүң аразында, хандык мурундала со-циализмге дем каттыгыга чүртүң-биле ажалдаар.

ЭДЧ катал чүртүң-биле болгаш социализмге өске-даа чүртүң-биле калбаа ажалдаарыңа ошол-даа сорулга бүтү талазы-биле сайыраңгай боттадылар. Социализмге эконо-миктиг интерганың улам-на бижы денилгени чедир, бүдү-рүлгө специализастарың болгаш кооперастарың, калба ажалдаарың ажалың чад хандыларын хөгжүдүр. Эконо-миктиг болгаш эртем-техниктиг калба ажалдаарыңа 2000 чылга чедир улам ий болгаш хай талааларың үндүлгө хөг-жүлдениң программаларың ЭДЧ катал чүртүң-биле ка-ды чалгыс чок боттадылар чорударын көр.

Хөгжүрүлгө чүртүң-биле экономикаың болгаш эртем-техниктиг калба ажалдаарыңа калбарты. Сорулгазы камналыг күнүлдери-биле калба-даа талага ажалың бол-гаш дем эргелгэ чорук үндүлгө, экономикаың харылаа-рыңа калбарты.

Эргелес башкарылганы комплекстиг сайыраңгайыңа боттадылар, социализмге планың системаның арык кү-чүң болгаш аргаларың эки ажалдаар.

Социализмге эргелес башкарылганы үндүлгө денилгени принциптерин, хандык мурундала демократтиг централи-зми ажалдаарга чалгыс чок боттадылар болгаш хөг-жүдүр. Нитилел бүдүрүлгө-лүң ийги-күрүң, адылар аразың болгаш денилгени арганың адыралың шындыкларың төп организастарың күнүлдери мөө-нүң.

СССР-ниң болгаш эвээрлелгени республикаларын улус ажал-агының адырыңа эргелес башкарылганы органи-застыг структуралың сайыраңгайыңа.

Планыңың эртем талазы-биле үндүлгө-лүң бижылар. Күрүңе планыңа ажалдаар кыды турар үеде СССР-ниң эртем-техниктиг депшилгениң Комплекстиг про-грамманы болгаш СССР-ниң бүдүрүлгө күчүң таарың тургузарыңа Кол схеманың дозуу-биле барымдала көр.

Эргелес башкарылганы экономикаың методтарың ро-люң, каттыкшының болгаш бүдүрүлгө-лүң ажал-агың тускайла чоруду болгаш экономикаың харылаа-рыңа бижылар. Бот-оруга-чарыдалың улам хөгжүрүң хандылар, бүдүрүлгениң ажалың болгаш сая-хемчээли бол-гаш өскөтөр системаның салдарың күнүлдери. Рубль-дин бижы туруштуу бижылар, чүртүң ажал эргилгени бижылар.

Социализмге улусту эргэ-чарыдалың эң чутула ханды бол-лур улус депутаттарың Советтериниң ажал-агы болгаш социал-культура тургузушкунуңа ролюң күнүлдери. Ажалың чоннарың эргелес башкарылгала киржалганы кал-барты.

Салдыгта сорулгалары боттадыларын совет нитилелде экономикаың болгаш социал депшилгени улам бижы чад-а-рыңа чедирлелгени арганың бижы. СССР үштү хуу чылге улам күчүң сайыраңгай улуз күрүңе бооп кирер болгаш болуңуң чедирлелгени-биле денилгэ хөгжүлдениң чору-дуганыңа улам уагылгы турар депшилгени салдарың чедир.

коллективтег керүүн улам ийгерилгени негетидер, ажал-агың улам чад ажалдаар. Ажалдаар чедирлелгени планнары-ны, үчүң ажалыңың, аттестастарыңың база рационали-застарыңың чалгыс аай күрүңе системаның тургузар. Хол-биле кыды болгаш аар күш-ажылы ажалдаарың, ошол ийгерилгэ чүдүрүлгө-лүң, склад ажалдаарыңа болгаш өске-даа дуулаа ажалдаарга чалгыс чок кызылар.

Алар болгаш денилгени ажал-биле бүдүрүлгө специализа-цияны, кооперастарың болгаш каттыгыңың калбаа-биле хөгжүдүр.

Чонук ажалдаарыңың материалдыг болгаш культура денилгени улам ийгерилгэ талазы-биле хемчелериң сис-тематың боттадылар. Чонук кижя бурунгу ошолуң

IV. Эртем-техниктиг депшилгени дүргөдери болгаш эртемни хөгжүдери

Политиктиг болгаш ажал-агың өск сорулгазы шындык-ларың хандылар—эртем-техниктиг депшилгени бүтү хөгжү-лгө дүргөдери-дир. Бүдүрүлгө күчүң шыңар тала-зы-биле чарыдалыңа, экономикаың бүтү талазы интен-сификацияны орунуңа шилчелериң, нитилел бүдүрүлгө-лүң ажалыңың бижыларын эртемниң болгаш техникаың ролюң шындыкларың бижылар. Эртем-техниктиг хөгжү-лдениң социал сорулгалар күсөлериң угуламышкыны күнүлдери.

Бүдүрүлгө-лүң техниктиг денилгени үндүлгө-биле бижы-лары чедир алыр, ошолуңа мурундала инвестиция болгаш структура политикаың эде тургузарыңың, эртем-техниктиг депшилгени эң чутула угуламышкыныраңа—электроника, атомук энергетикаың, комплекстиг автоматчыла-ны, чад материалдарың бүдүрүлгө болгаш болбазыра-лың кыдырыңа технологияны хөгжүлдериң курадыларын мөөнүзүңгө күсөл-биле боттадылар. Беш чылдың тургузарыңа нитилел күш-ажылың бүдүрүлгө-лүң не-мелде өздүлгө-лүң үштү ийгерилгэ эвээр эвес кезин эртем-ниң болгаш техникаың чедирлелгени ажалдаарың күс-өлү-биле алыр.

Бүдүрүлгө-лүң технологияны сайыраңгайыңа талазы-биле хемчелериң комплексти боттадылар. Он ийги беш чылда депшилгени базаа технологияларын ажалдаарың 1.5—2 катал калбарты. Улус ажал-агыңа шуут чад технологияларын—электрон-херл, плазма, импульс, биоло-гия, радиация, мембрана, химия технологияларын болгаш өскөтөр-даа калбаа-биле негетидери хандылар, олар күш-ажылың бүдүрүлгө-лүң хай катал бижылар, курады-лары ажалдаарың ажалың уагыттар болгаш бүдү-рүлгө-лүң энергия болгаш материал чарыдалың эвээрлер. Биотехнология база гүрүң инженерияның методтары калбаа-биле ажалдаар турар, үштү болгаш мал ажал-агыңа индустриалдыг, интенсифик технологияларже шилчир.

Бүдүрүлгө-лүң организастарың болгаш технология талазы-биле эде тургузушкунуң болуруң чалгыс чок бижылар. Ажал-агың ажал-чорудуңа ажал-бүрү адыралыңа, ха-мык мурундала төлөвлөшкөң, дерижидер болгаш тех-нологияны чорудууларын башкарыңа автоматчылаңа сис-тематың негетидер. Бүдүрүлгө-лүң автоматчылаңа денилгени 2 кире катал бижылар. Дүрүң болгаш улуз чары-дала чок бижылар чад чотур комплексти автоматчыла-ны бүдүрүлгө-лүң тургузар.

Бижы ажалың техникаың чад хандыларын чогадып кыдырың болгаш бүдүрүлгө-лүң эргелгени дүргөдери. Машиналар системаларың болгаш технологияны дерижидер комплексти үндүрүлгө-лүң ийгерилгени, 1990 чылда чад ма-шиналарын, дерижидер-хемчелери болгаш приборларың бүдү-рүлгө машина туудушкунуңа продукцияның нити хемчээ-лиң 13 хуулан эвээр эвес денилгени чедир, бүдүрү-лүң турар чад техникаың чарыдалың темпелери бижылар.

Хуулаа ажалдаар компьютерни массалыг-биле үндү-рүлгө-лүң, саналга техникаың бүдүрүлгө-лүң хемчээли 2—2.3 катал эвээр хандылар, оон ийгерилгени бижылар. Амгы үеңгэ бижы бүдүрүлгө-лүң электронук саналга машиналарын бүтү класстың ажалдаарың хемчээли бижы темпелер-биле эвээр. Коллективтег ажалдаар санал-га төптөңи, хөгжүлгө-лүң бижы каттыгыра бижыларын, мелдээр ажалдаар кыды бижылар чедирлелгени тургу-зарың уламышка болгаш оларын ажалың ажалыңың бижылар.

Чад техникаың болгаш технологияларын чогадып кыды-тура, баш бурунгалар берилгени шыңарларың материалдары-ны, ийгерилгени депшилгени конструкция материалдары, оон ийгерилгени синтетика, композиция, эң тергил ары болгаш өске-даа материалдарың аргаларың улам долу ажалдаар, олар улус ажал-агыңа экономикаың бижы ажалың бижы. Улетпүр продукцияның шыңар талазы-биле дүңгө хөгжүлдени болуруңуң үштү 1.9—2.1 катал көвүдүлгө техника-ны ийгерилгени болгаш оң ажалдаарың хуулаарың бижы-лар, шыңар башкарылганы комплекстиг системаларың негетидери колдуңа доозар. Продукцияга стандарттары бол-гаш техниктиг негетидери эде көрүң дүргөдери, оларын денилгени дүңгө денилгэ чедир алыр чад шилчир. Улус ажал-агыңың метрологтиг хандыларын экижидер. Про-дукцияны шыңарың ийгерилгени үндүлгө хандылар-биле улетпүр продукцияны аттестастарың денилгени бижылар. Эртем-техникаың перспективтег денилгени үндүлгө-лүң технологияны мөөнүзүңгө хөгжүдүр, машиналарын, бижыларын болгаш кезектери хандылар болгаш адылар арганың чалгыс ажалдаарыңа хандылар.

Ажалың чоннарың эртем-техниктиг чогадылганы денилгени. Чогадыла болгаш патент-лицензия ажалың экижидер. Улус ажал-агыңа чогадылганы болгаш чарыдалыңа санал-дарың эң дүңгө негетидери эргелгени чутула бүтү бай-далыңа тургузар. Эртем-техниктиг информатикаың күрүңе системаны хөгжүдүр. Эртемниң болгаш депшилгени чедир-кинериң чотур сайыраңгайыңа. Эртем-техниктиг нити-лелдериң ажалы ийгерилгени.

Эртемниң болгаш бүдүрүлгө-лүң харылаарың бижылар, эртем ийгерилгени типтыг келгелгени практикага калбаа-биле ажалдаарыңа чад оларын саат чок болгаш дүңгө эртем турарын хандылар эртемниң, техникаың болгаш бүдү-рүлгө-лүң каттыкшының организастарың хандыларын тургу-зарың өск сорулга болур. Шинчелдериң болгаш ажалдаар кыдырыңа денилгени дүңгө, оларын бүдүрүлгө-лүң ажал-лаары дүңгө эртем организастарыңың харылаалың күн-дери.

Эртем-техниктиг депшилгени мурунда хөгжүдүр адылар тодарыңа, адылар арганың эртем-техниктиг улуз адыралың шындыкларың, шуут чад техникаың болгаш ажалыңың чалгыс кыдырыңа организастарыңа, ады-ларын эртем-техниктиг денилгени бүдүрүлгө-лүң денилгени эң эки денилгени дүңгө турарыңа, эртем-техниктиг болгаш төлөвлөлө-конструктор болгаш технологияны организастарың чедирлелгени тургузарыңа контролгө боттадыларынга СССР-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүңе комитетиниң ролюң болгаш харылаалың бижылар.

Чүртү эртем-техниктиг ажалдаарың дүштүрүлгө-лүң бол-лур ужурут СССР-ниң Эртемниң академияның ролю бижылар, техникаың болгаш технологияны шуут чад ханды-ларын теоретиктиг үндүлгө-лүң тургузары дүңгө харылаа-рыңа.

болтут орулгаларың 13—15 хуу өздүлгө хандылар. Бараан саның ажалыңа өшү турар хергелдиги структуралыг деп-шилгени өскерилгени барымдала тургаш, бараанга болгаш ачы-дуза чедирлелгени чонук хергелдери хандыларын дика экижидер.

Социал инфраструктураның адыралың комплекстиг хөг-жүдүр. Чүртүлгө туудуңуң хемчээли уагыттар, шыңары экижидер, хоорайны болгаш көдүлгө-лүң чүртүлгө-лүң чаа-гайыды туткан бижылар-биле, коммунал-амырал ачы-дуза-биле хандыларын бижылар. Көдүлгө-лүң социал эде тургузушкунуң дүргөдери.

Төлөвлөлө социал программаны боттадыларын ажал негетидер—улус ажал-агың хөгжүлдериң нити хергө-лүң ажалыңа чүртүң салымшыны көвүдүлгө.

Политиктиг болгаш ажал-агың өск сорулгазы шындык-ларың хандылар—эртем-техниктиг депшилгени бүтү хөгжү-лгө дүргөдери-дир. Бүдүрүлгө күчүң шыңар тала-зы-биле чарыдалыңа, экономикаың бүтү талазы интен-сификацияны орунуңа шилчелериң, нитилел бүдүрүлгө-лүң ажалыңың бижыларын эртемниң болгаш техникаың ролюң шындыкларың бижылар. Эртем-техниктиг хөгжү-лдениң социал сорулгалар күсөлериң угуламышкыны күнүлдери.

Бүдүрүлгө-лүң техниктиг денилгени үндүлгө-биле бижы-лары чедир алыр, ошолуңа мурундала инвестиция болгаш структура политикаың эде тургузарыңың, эртем-техниктиг депшилгени эң чутула угуламышкыныраңа—электроника, атомук энергетикаың, комплекстиг автоматчыла-ны, чад материалдарың бүдүрүлгө болгаш болбазыра-лың кыдырыңа технологияны хөгжүлдериң курадыларын мөөнүзүңгө күсөл-биле боттадылар. Беш чылдың тургузарыңа нитилел күш-ажылың бүдүрүлгө-лүң не-мелде өздүлгө-лүң үштү ийгерилгэ эвээр эвес кезин эртем-ниң болгаш техникаың чедирлелгени ажалдаарың күс-өлү-биле алыр.

Бүдүрүлгө-лүң технологияны сайыраңгайыңа талазы-биле хемчелериң комплексти боттадылар. Он ийги беш чылда депшилгени базаа технологияларын ажалдаарың 1.5—2 катал калбарты. Улус ажал-агыңа шуут чад технологияларын—электрон-херл, плазма, импульс, биоло-гия, радиация, мембрана, химия технологияларын болгаш өскөтөр-даа калбаа-биле негетидери хандылар, олар күш-ажылың бүдүрүлгө-лүң хай катал бижылар, курады-лары ажалдаарың ажалың уагыттар болгаш бүдү-рүлгө-лүң энергия болгаш материал чарыдалың эвээрлер. Биотехнология база гүрүң инженерияның методтары калбаа-биле ажалдаар турар, үштү болгаш мал ажал-агыңа индустриалдыг, интенсифик технологияларже шилчир.

Бүдүрүлгө-лүң организастарың болгаш технология талазы-биле эде тургузушкунуң болуруң чалгыс чок бижылар. Ажал-агың ажал-чорудуңа ажал-бүрү адыралыңа, ха-мык мурундала төлөвлөшкөң, дерижидер болгаш тех-нологияны чорудууларын башкарыңа автоматчылаңа сис-тематың негетидер. Бүдүрүлгө-лүң автоматчылаңа денилгени 2 кире катал бижылар. Дүрүң болгаш улуз чары-дала чок бижылар чад чотур комплексти автоматчыла-ны бүдүрүлгө-лүң тургузар.

Бижы ажалың техникаың чад хандыларын чогадып кыдырың болгаш бүдүрүлгө-лүң эргелгени дүргөдери. Машиналар системаларың болгаш технологияны дерижидер комплексти үндүрүлгө-лүң ийгерилгени, 1990 чылда чад ма-шиналарын, дерижидер-хемчелери болгаш приборларың бүдү-рүлгө машина туудушкунуңа продукцияның нити хемчээ-лиң 13 хуулан эвээр эвес денилгени чедир, бүдүрү-лүң турар чад техникаың чарыдалың темпелери бижылар.

Хуулаа ажалдаар компьютерни массалыг-биле үндү-рүлгө-лүң, саналга техникаың бүдүрүлгө-лүң хемчээли 2—2.3 катал эвээр хандылар, оон ийгерилгени бижылар. Амгы үеңгэ бижы бүдүрүлгө-лүң электронук саналга машиналарын бүтү класстың ажалдаарың хемчээли бижы темпелер-биле эвээр. Коллективтег ажалдаар санал-га төптөңи, хөгжүлгө-лүң бижы каттыгыра бижыларын, мелдээр ажалдаар кыды бижылар чедирлелгени тургу-зарың уламышка болгаш оларын ажалың ажалыңың бижылар.

Чад техникаың болгаш технологияларын чогадып кыды-тура, баш бурунгалар берилгени шыңарларың материалдары-ны, ийгерилгени депшилгени конструкция материалдары, оон ийгерилгени синтетика, композиция, эң тергил ары болгаш өске-даа материалдарың аргаларың улам долу ажалдаар, олар улус ажал-агыңа экономикаың бижы ажалың бижы. Улетпүр продукцияның шыңар талазы-биле дүңгө хөгжүлдени болуруңуң үштү 1.9—2.1 катал көвүдүлгө техника-ны ийгерилгени болгаш оң ажалдаарың хуулаарың бижы-лар, шыңар башкарылганы комплекстиг системаларың негетидери колдуңа доозар. Продукцияга стандарттары бол-гаш техниктиг негетидери эде көрүң дүргөдери, оларын денилгени дүңгө денилгэ чедир алыр чад шилчир. Улус ажал-агыңың метрологтиг хандыларын экижидер. Про-дукцияны шыңарың ийгерилгени үндүлгө хандылар-биле улетпүр продукцияны аттестастарың денилгени бижылар. Эртем-техникаың перспективтег денилгени үндүлгө-лүң технологияны мөөнүзүңгө хөгжүдүр, машиналарын, бижыларын болгаш кезектери хандылар болгаш адылар арганың чалгыс ажалдаарыңа хандылар.

Ажалың чоннарың эртем-техниктиг чогадылганы денилгени. Чогадыла болгаш патент-лицензия ажалың экижидер. Улус ажал-агыңа чогадылганы болгаш чарыдалыңа санал-дарың эң дүңгө негетидери эргелгени чутула бүтү бай-далыңа тургузар. Эртем-техниктиг информатикаың күрүңе системаны хөгжүдүр. Эртемниң болгаш депшилгени чедир-кинериң чотур сайыраңгайыңа. Эртем-техниктиг нити-лелдериң ажалы ийгерилгени.

Эртемниң болгаш бүдүрүлгө-лүң харылаарың бижылар, эртем ийгерилгени типтык келгелгени практикага калбаа-биле ажалдаарыңа чад оларын саат чок болгаш дүңгө эртем турарын хандылар эртемниң, техникаың болгаш бүдү-рүлгө-лүң каттыкшының организастарың хандыларын тургу-зарың өск сорулга болур. Шинчелдериң болгаш ажалдаар кыдырыңа денилгени дүңгө, оларын бүдүрүлгө-лүң ажал-лаары дүңгө эртем организастарыңың харылаалың күн-дери.

Эртем-техниктиг депшилгени мурунда хөгжүдүр адылар тодарыңа, адылар арганың эртем-техниктиг улуз адыралың шындыкларың, шуут чад техникаың болгаш ажалыңың чалгыс кыдырыңа организастарыңа, ады-ларын эртем-техниктиг денилгени бүдүрүлгө-лүң денилгени эң эки денилгени дүңгө турарыңа, эртем-техниктиг болгаш төлөвлөлө-конструктор болгаш технологияны организастарың чедирлелгени тургузарыңа контролгө боттадыларынга СССР-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүңе комитетиниң ролюң болгаш харылаалың бижылар.

Чүртү эртем-техниктиг ажалдаарың дүштүрүлгө-лүң бол-лур ужурут СССР-ниң Эртемниң академияның ролю бижылар, техникаың болгаш технологияны шуут чад ханды-ларын теоретиктиг үндүлгө-лүң тургузары дүңгө харылаа-рыңа.

Аар үлетпүрүң кол сорулгалары болза улус ажал-агың ошолуңа, чиг эң курадылар, машиналар, дерижидер бол-гаш ажалы

Машина тудушкун комплекизи

рин хөгжүүдөр. Шахталарга болгош болбаазырадылга фабрика-
каларинга автоматчтукан дериг-херекседдерин системаларин
калбаа-биле ажыглаар. Комплекстик механизаастаан арыгдал
уургайларындан хөмүр-лаш тывыжынын денгелин 78—80 хуу,
комбайн-биле тер үттээринин денгелин 48—50 хуу чедирер.

Амгы конструкцияларга ажыгла-
ган өскө-32 полимер материалла-

экижидеринин, тывыш черлеринин нефть бээрин улгаттыра-
амгы үениң аргаларын калбаа-биле ажыглап киниринерге бол-
гаш депшишпегендег технологтуг чорудууларны ажыглаарыны
күсели-биле нефть тывыжынын ажыктын бедидер. Өрүмнээ
черлерин септелге аразында ажылдаар үезин 1,4—1,8 ката
улгаттыраар.

(Уланчызы 4-кү арында).

Нефтинин эдеринчи газын а
дан куду эвес денелге чедир

комбайн-биле төр үтгээрнийг дөнгөж 48—50 хуу чадирар.
(Уланчмыз 4-кү арында).
3-кү арын 1986 ч март 9

ШЫН.

VIII. Транспортту болгаш харылзааны хөгжүдери

Камналгалы боду чорбас суднолар, буксирлер, хылушка

Харьлааның аты-дуза чедирлгезининг хемчээли 26-4 хуу көүдүдөр. Эртемин болгаш техниканың эң чаа чедирин кийингиге үндөдөл, чурттуң харьлааның наггыс аяк автоматчыткан четкизининг ажылы хөгжүдөрүн болгаш ошолго чедиринг бөдирин уламчылаар.

хемээлдерин улам ыңай өстүрүп боттандыр. Пенсияго
лерин сипал-амырлар хандырдыгын экижилер. Час
каа артак, кырыл назылаа болгаш ажал кылпш болу
вас хаматалырга садыр бугудулеринин, хей-ининин
темениле, амырлар хандырылга черлеринин, кадык ка
галал албан черлеринин бажыга барып бараан болур
ыркин калбарты. Кыргынарнын болгаш инвалитлерин
бажы-интернаттарнын текчилерин көвүдээр, оларни
чагайдылгызын диелини бедилер, ол бажы-интерна
тарга ашы-теме, ын аймазга болгаш еске-дал херегелдер
чарыгалалар нормаларын беандер. Ол албан черлерин
ажылдын тынзын, боттуу-беле экижилер.

Нийтлэ билиг болж профессионал шkolанын реформазы да көрдүнгс хемчеглерин боттадылары хандырар. Өөр никчлериня куш-ажыл кижизидилгесинге болгаш ортум шkolанын доозуучу бүрүзүлү массалык мергежилдин бирэ эин шийгээлди алган турарына эржекк чугула байдалдары

Периодиктик парлаглазын үндүрүлгөлөрүнө, ниятсиз-
ликтиктиг, эртем-техниктиг, чечен чогаал, өрөөлдөк болг-
уруугар литературага чоңуңуң бергелгилгн улам до-
кандылар. Парлагла хөргөнгн материал-техниктиг б-
газын быгыжылгар талазы-биле кемчиглеря боттандыр-
Ахив албан чөөлөрүнн ажилыг кыжиглеря

курлавыры

Хоорайларныц болгаш суурларнын нугаан зоналарын тугузарын уламчылаар болгаш оларнын чаагайжылдыгга

материалдарны арыглаарыг улут ажыгтыг дериг-херек-
дери шингээдип алыр.

5-ки арын. 1986 ч март 9

Х. Социал хөгжүлдe, чоннуң

үндөйлөштө, өз ийини ош чалдын туугуларына тааунд
оюн шилтеме тудат-монтаж ажыдаарынн смета баутта
өрттөнчн чогуур көргүзгүлөрн улус ажил-агыыйнга ор
маз-биле 4—5 хуу кудуладырн боттаидыр.

Архитектура болгаш хоорай туугуларынн төлөвилел н
дарын экижидер. Төлөвилел болгаш шинчилел организац
ларын специализациястаан тергүүлөр автор хайгаара

Атмосфера агаарынын камгалалын күшөтдирер. Ол рудаларга үндөзлөш, технологият чоңудулгаларын, деңгээлдерин болгаш транспорт херекселдерин саймыр гайжыдар, чиг-эттиң болгаш одаар чүүдүү шынарын эңилер, үлөтүрер болгаш өскө-даа чүүдө ажилгаштың.

[illegible]

материалдыг база моральдыг харьисалганы күштелд

Улус аякка-агыйыны бүдүрүлгө адырларынга эргөжөк
гула байдалдары тургузарыны болгаш курлавырла
дилеп тыварыны хире-чегези-биле үс-үсел тариф төлө-
лери болгаш амылчанынны база албан-хаакчылары
албан-дужаал шалынын бедилери болгандыр. Башкы

материалдары арыглаарыгга улуг ажыкты дери-хрест
дери шингээдип алыр.

Латви ССР-ге электон, электротехника, химия үлестүрү болгаш харылтаа чөлөк-херекселдерин үлестүрү мурун

Көзөз ажил-агуйлын нийтн продукциязынч чыла ортмх кемчээтн 12—14 хуу көүдээр, 1990 чыла тараа б дүрүн 2,3 млн. тоннага, картофчын 1,8 млн. тоннага, кээтн 360—370 муу ойнага, сүтү 2—2,2 млн. тоннага чээр. Беш чыл дургузунаа 260 муу гектардан зөөш зөс хлүм зөртн шых чээрүн курудар.

Далай транспортуң болгаш баян тудар флотуң жээгиндеги уламчылар, порт аймаг-айнын бичкылаар. Сан тирин-кадыкшыга алын чарыкын солгаш «Юрмада» кыруу туң инфраструктура объекттерин тударын дүргөдөт.

Амгыс СССРге электрэнергетика, өңүт металлургия электрон бичкы чык үстүрүнү мурдаа көжүтүп турган үстүрү продукцияны тударын 61—24 хуу көвүдөт. Такумир болгаш Шамалаа-сан IЭС-терин, Фрунзеде ийи IЭС-тин болгаш гашкумдаа полупроводниктер материалдарын заводун ачылгала кырк. Камбаратин IЭС-те солгаш Сары-Джизгын дөз баялга болбазырадыр комбинаттын тудуун калктырт. Кыргыздын алын руда комбинатын тудуун доозар. өсөөдөсүнннң глюкоза-чымыс чүдү бугдөр комбинатын тудар.

Кады ажил-агылннң кияти продукциянын чылда ортак кемээлин 13—15 хуу көвүдөт. Одар-белгилер чарыктер мейлестеп тургаш, мал амынын чегериле баага бичкылаар. 1994 чылда зыт бугдүрүнн (коң зыт) 22

230 муң тоннага, сүтү 650—800 муң тоннага, чуургаы 6 муң, орбакка, дүктү 40 муң тоннага, нияти зыялдаткан үнүн фондугуна чыгар сөлөкзэ Бэзрин 15 муң тоннага, д. черна презинерин бэзрин 6.5—7 муң тоннага чедирер. чыл дургузуга 40 муң гектар сугаттыг чердери ажылга кыя киңирер. Сары-Давал хемистин суг болгаш энергетика куурларынан комплекстиг ажылгаар талазы-биле ажылдар эгээр.

Таджик ССР-ге электрэнергетиканы, химия, чийк болгаш-чем үстүрүп, машина туулушкунун мурнады хөгжүп тургаш, үстүрүп продукциязы буларын 23—26 муң улам мыйа жыйгудерин хандырар. Рогун ГЭС-тиң күтүлөрүдүдүр. Мурнуу-Таджик дөвсөзүг-бүдүрүлгө комплекси ажылгага киңирер, Сангитудин ГЭС-тин туудун эгээр. Ява мий электрхимия заводунуң туудун уламчылаар, Таджик тиз алюминий заводунуң туудун ааозар. Таджиктиң айларада комбинадыны болгаш кулаб хоорайда аккумулятор

бугдээр зөвөлгөн тугадугайн хайлбартай. Канибалам, Куйраа хоорайраага болгаш Хэйбайдад районог пөс аринуур фабриктай харилан тудай, Шимар ГЭЗ-ийн хайлбартай, Чыла Курган-Тюбе Курган-Тюбеге аринуур фабриктай харилан тудай.

Казань ажал-агуйнхын нийтэй продукциязынхын чылаа ордуу мак хөмөзлөх 12—14 муу естүрээр, 1990 чыла хөмөзлөхөөс нүүс бугдүрээр 290 муу тоннагоо, онц шийндаа хөвөнхүн нарны долоокулуг сурттайн 88 муу тоннагоо, хонц ээтти 140—1 муу тоннагоо, сүтти 630—640 муу тоннагоо, чугуурган 710—7 муу млын борбакчаа чөдүр. Садтар болгаш виноградууд олуртуураа газын хайлбартай, хоорайрааг чогуулуш ногаас-сүт угулушын

кыныгы зоналарын тургузганын коллуунда доозар. Дайг болшам да эдэ районнарга аш-чечке хөргөлэгэр картофче ди будуер бектар базаларын тургузар. Беш чик дургуба да 65 муң гектар бирин сугтатар. Дангарин хоовузуң бо гаш Бешкеит шыназының черлерин шигээдил алырын улачылар.

Арман СССР-ге үлетүвр "продукциянын будуршин 24—хуу естүрер. Машина тудушукуң, кимия болш чник улачурун, оңиң металлургиянын, түдүг материаллар үлетүрүм ай амжалдан турар чамдык будуругулгерин чаарты килыр, техника талазы-биле эде дерийг болшам калбартыр.

Армия АЭС-тик ийгили ээлчегин, Варенсин—Джермух ар

аынын демир-орук шутуунун тудуун калбартер, программалар, лар команда аппаратары, автоматтар, манипуляторлар, гидродерек-херекселер, тусый технологиятук дерек-херекселер булар талы-бле заводданы, а ол ишказ Кафедра хойрага трикотаж пест-тавы арбур фабриканы туду. Тр калбартер, калгаш хем ияктер булар талы-бле кучулер калбартер.

Кездэ ажал-гмийнч нянги продукциязынын чыла ортак кемчилэти 12—14 ху кувудисар, 1990 чыла тарта ордерин 330 муц тоннага, ногааларын 500, муц тоннага, чимтерин болгаш каттары 240 муц тоннага, коц эгити 130 муц

Тоғнага, сүтүт 625 муң тоғнага, чууруғны 680 млн. борбак
чөдирер. Сугуарыда системаларын чаарты кылыр, беш ч
дургузунда 35 муң гектар сугаттыг черлерин ажыгла
кынер.

челдер. Нефть болгаш газга геология-инженерлер ажилдары кушталыштар. Электроэнергетиканы, чык болгаш азын-улетпур, машина туудушукуну аурган ажактар. Марк ГРЭС-тин туудун лоозар. Чардажуунун нефть болбаазалар заводун ажилгалга киририн тургусалар, Ташсуз коррайда графитизм электродтар заводунун баштайгы ээлик тургусалар. Кызыл ажилдигеринин инженерлерлер заводтар тургусалар. Чөөн Туркмен девискин-бүдүрүлүш тургустарын ажилгалар. Чөөн Туркмен девискин-бүдүрүлүш девискин тургустар талаам-биле шынчалгал болгаш төл ажил ажилдарын уламчылалар.

Көзгө ажил-агыннын нияти продукциянын чылда ортак мекчезин 12—14 хуу көүдүрүлүш. 1990 чылда көөс-болгаш көүдүрүн 398 муң тоннага, оюн иштинде лөвөтүн болгаш колхознул сорттарын 108 муң тоннага, ногааларын болгаш балык культуларынын 900 муң тоннага, көн ээтин 120 муң тоннага, туузу 1 муң тоннага, чуургаы 390 муң борбак дүхтү 14—15 муң тоннага, мал мезгенин 5,3 муң тонна мекчези елинишгя чөлдөр.

Беш чыл дүргүзүндө 100 муң гектар сунтайгы чөлдөр ажилгалга кирир. Каракум каналдын зоналынга сунтайгы

Эстон ССР-ге славен болбайдагчид болгаш электорат үрүрү баа прибор туушукчууну мурнаа темпалар-биле өлүг тургаш, үлүстүр продукцияны бүдүрүш 13—16 хуу үүдүлүр. Култура-амыралар болгаш ажал-агыл уламчылыг кышынны бараанынча бүдүрү үндүрүшүр. «Курма» мяз» славен шахтамынны туудуу эгелээр. Новоталлиннцкый портунуу туудуу доовар. Вирени — Таллин аразыны газ дамчыткылазы тууар.

Көдээ ажал-агылдың ниити продукциянын чылда ортмак чөмчөлдүш 12—14 хуу улаггытар. 1990 чылга чедир муемерини бүдүрүшү 4,4 млн тонна мал чөмч сиздинга чедер, эътти (көп дензис-биле) 245 — 250 муң тонна, сүт 1,4 млн. тонна чедер. Бөкөн халыг амынны хөксүлүр. Көдээ ажал-агылдың келдергей шыкталган 85 муң гектар чөмч.

ИКТИГ харылзааны хөгжүдери

6-гы арын. 1986 ч. март 9

хөгжүдөрийн бюджет курлавырларын болгаш бүдүрүгдөө-
рин акша-хөргөзүн кады ажыглаарын калбаа-биле практи-
калаар. Чүртталга фондузунуң куваалдазынга дээштинг ко-
нтрольду хандылар.

Хамыктың мурнунда машиналарын, дөңгө-хөрекселерин болгаш бедик шынарлыг кылдыр кылган өске-даа продукцияны садарын көвүдөдөрияниң күсөлү-биле, даштыкы турттар-биле садыг-лажышкынның структуразын экижидер.

Материал-техниктиг хандырылганын няяти күүсе система-
зын хөгжүдөр болгаш сайырайгайдык, чорууду бээрини
сагыла-чуруун сагыры, одав чууду, чиг этти, материал-
дары, катан ажылаар кулавларыны камгыч болгаш чеп
ажылаары хандыраар дээш СССР-ниң Курхандарылазны-
ч, хандырылга органинарнын харысалазны беддээр.
Продукцияны техниктиг дөптөнгө болгаш шынарынга да-

эт болгох одадга-энергетика куралавиларын чөл ажигла-
рыг, бүүдүүлгын кооперастаарын, бойдуу камгалаарын,
ажыл-аргын ажилтын естүерин хандырыгтаа олын-
рын ролон бедилер. Чогуу деанискээр турар катгыгын
хуинаарын, бүүдүүлгелерин болгаш органицааларын
ажыл-аргыйг чорудуулазын түнөөлдеринд тус чөлөр-
нүг биджеттерини оруулаларын дамаарылгалыг ботуруу
куштелер. Соппал болгаш бизнесте, аргыгастааруу

Партияның 18-ийги беш жылда болган 2000 жылга чейин үзе салып турган сорулгаларын чечип алдылар дэуэригиз СЭКП-нин XXVII съезизин быжы бузурелер игерелелер турган. Оон түнеленде социализмнин чогаалдык күштерге улам должук ажиттынар, истин Совет Терези туртувус улан бай-шырык болган күчү-шымалдык болур. Оон мага тымалы – совет кижилерин тургузукү күш-ажылы, партиянын

СЕМИНАР БОЛГАН

СЭКП обкому, республиканы Иштики керектер министрствосууну Политкилдизин Иштики керектер органынын начальнигинин полиция талызи-биле оралчылашыны ий хуунут семинары организастаан. Аялал партиялык политикти ажыдап экинжиде оператив албан-хуулдугенин хуудирине хууда составты болжалтаастаарын партия организацияларынын ролун белгилештирген.

Семинардын киржикчилери СЭКП обкомуну Партиялык комиссия дарагы Н. П. Фелостов, административтин органдар кылдынын эрежелешкен В. Д. Олариян, иштики керектер министринин В. Б. Кара-Салтын, ВЛКСМ обкомунун бирги секретари В. А. Косергина болгон өкөөдерин-лаа илеттелери миньяннар,

СЭКП обкому, республика
ны Иштики херектер министрствосууну Политкандидат
Иштики херектер органынын
ны начальнигинин полити
та талызы-биле оралчыла
ныны ий хууну семинары
органластан. Аяна партижий
политиктер ажалды эжжиде;
ператив албын-хуулз-тег
хуулзидирине хуулз составы
областзастаарына партия ор
ганизацияларыны ролго бел

